

Rolul Curții de Justiție a Uniunii Europene în asigurarea unității, coerenței și dezvoltării dreptului Uniunii Europene, ilustrat prin jurisprudență recentă

The Role of the Court of Justice of the European Union in ensuring the unity, coherence and development of European Union law, illustrated by recent caselaw

Le rôle de la Cour de Justice de l'Union Européenne pour assurer l'unité, la cohérence et l'évolution du droit de l'Union Européenne, illustrées par une jurisprudence récente

Judecător dr. **Octavia SPINEANU-MATEI***
Curtea de Justiție a Uniunii Europene
Președintele Camerei a noua

Abstract

*The Faculty of Law of the West University of Timișoara – its Center for Comparative Law and Interdisciplinarity – organized, on May 10, 2024, the Conference of International Judges of Romania, an unprecedented academic event, which brought together judges from Romania of international and European courts, former Romanian judges of international and European courts, representatives of authorities and institutions that contribute to the administration of justice, as well as professors from prestigious law faculties in Romania. This text is the intervention of Ms. Octavia Spineanu-Matei, judge at the Court of Justice of the European Union, President of the Ninth Chamber, presented under the title *The Role of the Court of Justice of the European Union in ensuring the unity, coherence and development of European Union law, illustrated by recent caselaw.**

Keywords: *Judges of Europe, Europe of judges, European Court of Human Rights, Court of Justice of the European Union.*

Rezumat

*Facultatea de Drept a Universității de Vest din Timișoara, prin Centrul de Drept Comparat și Interdisciplinaritate, a organizat, în data de 10 mai 2024, Conferința Judecătorilor Internaționali ai României, un eveniment academic fără precedent, care a reunit judecători din România care activează în cadrul instanțelor internaționale și europene, foști judecători români ai instanțelor internaționale și europene, reprezentanți ai autorităților și instituțiilor care contribuie la înfăptuirea actului de justiție, precum și profesori de la facultăți de drept de prestigiu din România. Textul de față constituie intervenția doamnei Octavia Spineanu-Matei, judecător la Curtea de Justiție a Uniunii Europene, Președinte al Camerei a noua, prezentată sub titlul *Rolul Curții de Justiție a Uniunii Europene în asigurarea unității, coerenței și dezvoltării dreptului Uniunii Europene, ilustrat prin jurisprudență recentă.**

* Octavia.Spineanu-Matei@curia.europa.eu

Cuvinte-cheie: Judecătoria Europeană, Europa judecătorilor, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Curtea de Justiție a Uniunii Europene.

Résumé

La Faculté de droit de l'Université de l'Ouest de Timișoara – son Centre de droit comparé et d'interdisciplinarité – a organisé, le 10 mai 2024, la Conférence des juges internationaux de Roumanie, un événement académique sans précédent, qui a réuni des juges de Roumanie qui travaillent au sein des tribunaux internationaux et européens, d'anciens juges roumains des tribunaux internationaux et européens, des représentants des autorités et des institutions qui contribuent à l'administration de la justice, ainsi que des professeurs de prestigieuses facultés de droit de Roumanie. Le présent texte est l'intervention de Mme Octavia Spineanu-Matei, juge à la Cour de Justice de l'Union Européenne, présidente de la neuvième chambre, présentée sous le titre Le rôle de la Cour de Justice de l'Union Européenne pour assurer l'unité, la cohérence et l'évolution du droit de l'Union Européenne, illustrées par une jurisprudence récente.

Mots-clés: Les juges d'Europe, L'Europe des juges, Cour Européenne des Droits de l'Homme, Cour de Justice de l'Union Européenne.

Introducere

Existența statului de drept este de neconceput în afara unei justiții independente și funcționale.

Unitatea și coerența jurisprudenței sunt semne clare ale unei astfel de justiții și sunt esențiale atunci când vorbim despre încrederea cetățenilor în actul de justiție. Legea trebuie să se aplice unitar, adică să se aplice în același fel când situațiile de fapt și de drept sunt identice. Legea trebuie să se aplice coerent, nefiind permis ca o instanță să pronunțe astăzi o hotărâre pe care mâine să o contrazică, de o manieră arbitrară, într-o speță asemănătoare.

Aceasta nu înseamnă că instanțele nu pot greși și nu pot reveni asupra unei jurisprudențe greșite, pentru aceasta fiind necesar revirimentul jurisprudențial, care înseamnă însă cu totul altceva decât arbitrarul de care aminteam.

De asemenea, preocuparea pentru unitate și coerență nu înseamnă o abordare conservatoare, care să se opună evoluției jurisprudenței. Dimpotrivă, dezvoltarea jurisprudenței este firească, pentru că realitățile sociale și legile se schimbă în mod continuu.

Toate acestea sunt valabile atât la nivel național, cât și la nivelul Uniunii Europene. Astfel cum în statele membre revine instanțelor naționale, dar mai cu seamă instanțelor supreme, ordinare sau constituționale, rolul de a garanta unitatea, coerența și dezvoltarea în interpretarea și aplicarea dreptului, la nivelul Uniunii acest rol este asigurat de Curtea de Justiție.

Curtea exercită acest rol prin intermediul mecanismului trimerilor preliminare, prevăzut la art. 267 din TFUE, care-i permite să se pronunțe cu privire la interpretarea oricărui act de drept al Uniunii, emis de instituțiile, oficiile, organele și agențiile acesteia, sau cu privire chiar la validitatea acestor acte, cu excepția Tratatelor.

De asemenea, Curtea își exercită acest rol ca instanță de control judiciar, care judecă în ultimă instanță, prin soluționarea recursurilor îndreptate împotriva hotărârilor pronunțate de Tribunalul Uniunii Europene în primă instanță, conform art. 256 alin. (2) TFUE.

În fine, Curtea judecă în primă și ultimă instanță o serie de acțiuni directe care îi sunt date în competență, cum ar fi: acțiunile în constatarea neîndeplinirii obligațiilor, acțiuni în anulare introduse de un stat membru împotriva Parlamentului European și/sau împotriva Consiliului (cu excepția actelor acestuia din urmă în materie de ajutoare de stat, dumping sau competențe de executare) sau pe cele introduse de o instituție a Uniunii împotriva unei alte instituții, precum și acțiuni în constatarea abținerii

de a acționa (competența Curții în acest din urmă contencios fiind împărțită cu Tribunalul în funcție de aceleași criterii precum cele stabilite pentru acțiunea în anulare).

În cele ce urmează voi încerca să ilustrez modul în care Curtea își îndeplinește rolul de a asigura unitatea, coerența și dezvoltarea dreptului Uniunii prin toate cele trei modalități enunțate. Dificultatea cea mai mare a fost să aleg din „oceanul” de jurisprudență al Curții câteva spețe edificatoare, care să fie în același timp interesante și nu prea dificil de rezumat în intervalul de timp alocat prezentării.

Nu m-am oprit la hotărârile „istorice”, cu care studenții se familiarizează, cel mai probabil, la cursurile de dreptul UE și pe care practicienii le cunosc și le invocă în mod constant, ci am ales câteva hotărâri din jurisprudența recentă a Curții de Justiție, relevante, sper, în raport de titlul prezentării, precum și de diversitatea domeniilor de activitate sau a aspectelor vieții în care dreptul Uniunii devine incident.

Concret, voi ilustra modul în care Curtea, pentru asigurarea unității și coerenței, procedează la reviriment jurisprudențial (hotărârea **Eurooptieka**) sau, confirmând o jurisprudență constantă, o dezvoltă (hotărârile **Profi Credit Polska**, **Direcția pentru Evidența Persoanelor și Administrarea Bazelor de Date din Ministerul Afacerilor Interne** și **La Quadrature du Net e.a.**).

Voi prezenta, de asemenea, două hotărâri pronunțate de Curte ca instanță de control judiciar, rol în care Curtea veghează nu doar la coerența jurisprudenței Tribunalului Uniunii Europene, dar și la coerența acesteia cu propria jurisprudență și, totodată, contribuie la dezvoltarea acesteia prin interpretarea unor dispoziții de drept al Uniunii cu ocazia examinării chestiunilor de drept invocate în recursurile îndreptate împotriva hotărârilor Tribunalului (hotărârile **EUIPO/The KaiKai Company Jaeger Wichmann** și **Kočner/Europol**).

În fine, am ales și o hotărâre pronunțată într-o acțiune directă, și anume **Comisia/Consiliul (Semnarea acordurilor internaționale)** care demonstrează că și instituțiile UE pot avea viziuni diferite asupra interpretării și aplicării aceluiași norme de dreptul UE, dar și apelul pe care Curtea îl face uneori la dreptul internațional în soluționarea chestiunilor litigioase.

1. Mecanismul trimiterilor preliminare

1.1. Hotărârea din 9 aprilie 2024, **Profi Credit Polska (Redeschiderea unei proceduri finalizate printr-o hotărâre judecătorească definitivă)** (C-582/21, EU:C:2024:282)

Curtea, în Marea Cameră, a pronunțat o hotărâre prin care a răspuns la întrebarea unei instanțe poloneze, care a solicitat interpretarea principiului cooperării loiale, prevăzut la art. 4 alin. (3) TUE, a art. 19 alin. (1) TUE și a principiului echivalenței.

Concret, solicitarea a fost adresată în condițiile în care Codul de procedură civilă polonez permite redeschiderea procedurii în care a fost pronunțată o hotărâre judecătorească definitivă în situația declarării neconstituționale a dispoziției de drept național care a stat la baza pronunțării acestei hotărâri, dar nu prevede această posibilitate în cazul survenirii unei hotărâri preliminare a CJUE.

Cauza aceasta¹ prezintă interes și din perspectiva similitudinilor cu dispoziția din dreptul procesual civil român care prevede, la rândul său, ca motiv de revizuire, admiterea unei excepții de neconstituționalitate în cauza în care s-a pronunțat respectiva hotărâre, intervenită după ce hotărârea a devenit definitivă (art. 509 pct. 11 C. pr. civ.).

¹ În speță, litigiul principal avea ca punct de plecare încheierea unui contract de credit de către un consumator cu o instituție de credit. Acesta a emis un bilet la ordin în alb, care a fost ulterior completat de această instituție cu indicarea sumei și a unei date de scadență a plății. Instituția de credit a adresat unei instanțe din Polonia o cerere având ca obiect plata debitului principal, majorat cu dobânzi, anexând biletul la ordin și notificarea rezilierii contractului de credit, fără însă a prezenta și respectivul contract. Această instanță a admis cererea printr-o hotărâre pronunțată în absența părților și care a rămas definitivă în lipsa vreunei opoziții din partea consumatorului. Ulterior, consumatorul a sesizat instanțele poloneze cu o cerere de redeschidere a procedurii invocând o hotărâre pronunțată de Curtea de Justiție, la data de 13 septembrie 2018, **Profi Credit Polska**, C-176/17, prin care, în esență, Curtea a interpretat art. 7 alin. (1) din Directiva 93/13 privind clauzele abuzive în sensul că se opune unei reglementări naționale care permite emiterea unei ordonanțe de plată, întemeiate pe un bilet la ordin în cazul în care instanța sesizată cu o astfel de cerere nu dispune de competența de a efectua o examinare a caracterului eventual abuziv al clauzelor contractului de credit care a stat la baza emiterii acestui bilet la ordin.

Curtea a reamintit importanța principiului autorității de lucru judecat, precum și faptul că dreptul Uniunii nu impune reglementarea de căi de atac extraordinare pentru punerea în discuție a unor hotărâri definitive.

Apoi a analizat, din perspectiva principiului echivalenței, dacă se poate stabili o echivalență între cele două proceduri în discuție și a ajuns la concluzia că există diferențe semnificative.

Reamintesc că, potrivit principiului echivalenței, care constituie, alături de principiul efectivității, o limitare a principiului autonomiei procedurale, modalitățile procedurale aplicabile acțiunilor destinate să asigure protecția drepturilor conferite justițiabililor de dreptul Uniunii nu trebuie să fie mai puțin favorabile decât cele aplicabile unor acțiuni similare din dreptul intern.

Astfel, Curtea a constatat, din datele furnizate în dosar, că obiectul unei acțiuni în fața Curții Constituționale este de a obține din partea acesteia să se pronunțe asupra validității unei dispoziții de drept național sau a unei interpretări a unei astfel de dispoziții.

Cauza unei astfel de acțiuni constă în pretinsa incompatibilitate a acestei dispoziții sau a acestei interpretări cu Constituția sau cu alte norme de rang superior.

Efectul hotărârii Curții Constituționale prin care se constată o asemenea incompatibilitate este acela că dispoziția națională respectivă este privată de forța sa obligatorie și dispăre din ordinea juridică națională, nemaiputând susține *ipso facto* hotărârea judecătorească întemeiată pe ea.

Constatarea referitoare la neconformitatea cu Constituția sau alte norme de rang superior este cuprinsă chiar în hotărârea Curții Constituționale și o atare constatare nu mai necesită adoptarea unei hotărâri judecătorești subsecvente.

În această privință, hotărârile CJUE în interpretare se disting, deoarece rolul Curții este de a furniza o interpretare obligatorie a dreptului Uniunii, dar punerea în aplicare a acestei interpretări revine instanței naționale.

Spre deosebire de Curtea Constituțională, Curtea de Justiție nu se pronunță în mod direct cu privire la eventuala incompatibilitate a unei dispoziții de drept național cu dreptul Uniunii. Curtea se rezumă la a interpreta dreptul Uniunii, problema compatibilității dreptului național cu această interpretare trebuind să fie soluționată, în cele din urmă, de instanța de trimitere. De asemenea, consecințele unei eventuale incompatibilități trebuie trase tot de instanța de trimitere și ele diferă după cum e vorba de norme ale dreptului UE cu efect direct sau nu.

Prin urmare, principiul cooperării loiale și principiul echivalenței au fost interpretate în sensul că nu se opun unei reglementări naționale care permite, ulterior rămânerii definitive a unei hotărâri judecătorești, redeschiderea procedurii în situația în care se constată de către Curtea Constituțională neconstituționalitatea unei dispoziții care a stat la baza pronunțării respectivei hotărâri, chiar dacă o astfel de posibilitate nu este prevăzută în situația invocării unei hotărâri a Curții care se pronunță cu titlu preliminar asupra interpretării dreptului Uniunii².

1.2. Hotărârea din 22 februarie 2024, Direcția pentru Evidența Persoanelor și Administrarea Bazelor de Date din Ministerul Afacerilor Interne (C-491/21, EU:C:2024:143)

² În a doua parte a hotărârii, Curtea a precizat care sunt limitele posibilității jucătorului național de a extinde, procedând la o interpretare conformă, beneficiul redeschiderii procedurii prevăzut de dreptul național în situația în care o parte într-o procedură finalizată printr-o hotărâre definitivă a fost privată de posibilitatea de a acționa din cauza unei încălcări a dreptului. Instanța de trimitere urmărea să afle dacă putea, printr-o astfel de interpretare conformă, să includă în domeniul de aplicare al acestui caz de redeschidere a procedurii și situația în care instanța care a admis o cerere a unui profesionist întemeiată pe un contract încheiat cu un consumator, printr-o hotărâre definitivă pronunțată în lipsă, a omis să examineze din oficiu acest contract din perspectiva eventualei existențe a unor clauze abuzive.

Curtea a reamintit că revine acestui judecător sarcina de a aprecia în ce măsură poate recurge la o interpretare extensivă a dispozițiilor naționale astfel încât acestea să includă și această din urmă ipoteză. Această interpretare conformă nu trebuie însă să contravină principiilor generale de drept și nu poate constitui o interpretare *contra legem*. Curtea a examinat și principiul efectivității, potrivit căruia modalitățile procedurale aplicabile acțiunilor destinate să asigure protecția drepturilor conferite justițiabililor de dreptul Uniunii, în speță de Directiva 93/13, nu trebuie să facă imposibil sau excesiv de dificil exercițiul acestor drepturi. Constatând că un control al caracterului eventual abuziv al clauzelor contractului de împrumut în executarea căruia a fost semnat de către consumator biletul la ordin nu părea a fi fost realizat în cursul procedurii care a condus la pronunțarea unei hotărâri judecătorești definitive, Curtea a reiterat jurisprudența potrivit căreia un astfel de control se impune a putea fi realizat cel puțin în faza procedurii de executare a acestei hotărâri sau al unei proceduri subsecvente distincte.

O hotărâre recentă și foarte interesantă, care a contribuit la dezvoltarea jurisprudenței Curții în materia dreptului de liberă circulație și de ședere a cetățenilor Uniunii pe teritoriul statelor membre și, să sperăm, la soluționarea unei probleme cu care se confruntă și alți cetățeni români care își exercită acest drept a fost pronunțată urmare a unei întrebări preliminare adresate de Înalta Curte de Casație și Justiție din România.

Un resortisant român având domiciliul în Franța din anul 2014, care își desfășoară activitățile profesionale, în calitate de avocat, atât în Franța, cât și în România, dispunea de un pașaport simplu electronic eliberat de autoritățile române, care indica faptul că are domiciliul în Franța și care constituia un document de călătorie. Neavând domiciliul în România, obținea anual o carte de identitate provizorie, care însă nu constituie un document de călătorie.

Într-o perioadă în care din motive obiective nu putea utiliza pașaportul, acesta fiind depus la ambasada unei țări terțe la București pentru obținerea unei vize, reclamantul a solicitat eliberarea unei cărți de identitate, cerere care a fost respinsă, pentru motivul că legislația română nu prevedea o astfel de eliberare în cazul stabilirii domiciliului în străinătate.

În aceste condiții, Înalta Curte de Casație și Justiție, sesizată în recurs ca instanță de ultim grad de jurisdicție, a adresat o întrebare preliminară Curții, solicitând interpretarea, în principal, a art. 21 TFUE, a art. 45 alin. (1) din Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene și a unor dispoziții din Directiva 2004/38 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora³.

Curtea a constatat că legislația incidentă prevedea o diferență de tratament între cetățenii români cu domiciliul în România și cei cu domiciliul în străinătate, inclusiv într-un stat membru al UE.

Or, art. 21 TFUE nu permite ca un stat membru UE să trateze mai puțin favorabil pe cetățenii săi care și-au exercitat dreptul la liberă circulație și ședere în cadrul Uniunii și să restrângă acest drept fără o justificare întemeiată pe considerente de interes general.

Parcurgând etapele clasice de analiză în situația invocării unei atingeri aduse unui drept fundamental recunoscut cetățenilor Uniunii, Curtea a constatat, în primul rând, că există o ingerință în exercitarea unui astfel de drept, prin aceea că legislația în discuție în litigiul principal poate descuraja resortisanții români care se află într-o situație precum cea a acestui reclamant să își exercite dreptul la liberă circulație și ședere în cadrul Uniunii.

În al doilea rând, Curtea a analizat dacă o astfel de ingerință poate fi justificată de o considerație obiectivă de interes general și a constatat că argumentele avansate de Guvernul României – respectiv necesitatea de a conferi valoare probatorie adresei de domiciliu indicate pe cartea de identitate sau eficacitatea identificării și a controlului acestei adrese din străinătate de către administrația națională competentă – nu pot justifica o astfel de ingerință.

În consecință, dreptul Uniunii se opune unei legislații a unui stat membru în temeiul căreia unui cetățean al UE, resortisant al acestui stat membru, care și-a exercitat dreptul la liberă circulație și ședere în alt stat membru, i se refuză eliberarea unei cărți de identitate cu valoare de document de călătorie în interiorul Uniunii pentru singurul motiv că și-a stabilit domiciliul pe teritoriul acestui alt stat membru.

1.3. Hotărârea din 22 decembrie 2022, **EUROOPTIEKA** (C-530/20, EU:C:2022:1014)

Hotărârea **Eurooptieka** este ilustrativă pentru modalitatea în care Curtea, interpretând o dispoziție de drept al Uniunii care a mai făcut obiectul unor interpretări anterioare, dar în contexte distincte, a nuanțat și a revenit asupra acestor interpretări.

Curtea Constituțională din Letonia a fost sesizată de către Eurooptieka, o societate din domeniul farmaceutic, cu o acțiune în constatarea neconstituționalității unei reglementări naționale care interzicea anumite forme de publicitate pentru medicamente, independent dacă era vorba de un medicament

³ Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE (JO 2004, L 158, p. 77, ediție specială, 05/vol. 7, p. 56).

determinat sau de medicamente în general. Această societate anunțase o vânzare promoțională, oferind o reducere a prețului de achiziție al oricărui medicament în cazul cumpărării a cel puțin trei produse.

Potrivit respectivei societăți, reglementarea națională în cauză contravenea, printre altele, Directivei 2001/83 de instituire a unui cod comunitar cu privire la medicamentele de uz uman⁴, ale cărei dispoziții nu s-ar aplica oricăror forme de publicitate referitoare la medicamente în general, ci numai acelor referitoare la medicamente determinate.

Într-adevăr, existau două hotărâri anterioare ale CJUE din care se putea cumva înțelege că, în opinia Curții, Directiva 2001/83 și-a propus să reglementeze doar publicitatea pentru medicamente determinate.

Astfel, una din cauze privise o campanie publicitară efectuată de o farmacie stabilită într-un stat membru adresată consumatorilor stabiliți într-un alt stat membru destinată promovării serviciilor sale de vânzare online de medicamente. În acest context specific, Curtea constatare că Directiva 2001/83 se concentrează pe reglementarea conținutului mesajului publicitar și pe modalitățile publicității *pentru anumite medicamente*, însă nu reglementează publicitatea pentru serviciile de vânzare online de medicamente, aceasta relevând de Directiva 2000/31 privind comerțul electronic⁵.

Cealaltă cauză privise o acțiune publicitară care nu urmărea să influențeze alegerea clientului pentru un medicament determinat, ci alegerea farmaciei de la care acest client cumpăra medicamentul respectiv. În aceste circumstanțe, Curtea afirmase că Directiva 2001/83 se concentrează pe reglementarea conținutului mesajului publicitar și pe modalitățile publicității pentru *anumite medicamente*, însă nu reglementează publicitatea pentru serviciile de vânzare prin corespondență de medicamente.

Deși cauza Euroaptieka fusese inițial atribuită unei camere de cinci judecători, după prezentarea concluziilor avocatului general, Curtea a decis reatribuirea cauzei Marii Camere pentru a se examina, în formațiune lărgită, problemele referitoare la implicațiile hotărârilor anterioare pronunțate în cauzele C-649/18, A (Publicitate și vânzare de medicamente online) și C-190/20, DocMorris⁶, din lectura cărora putea rezulta că Directiva 2001/83 reglementează doar publicitatea pentru medicamentele determinate.

Curtea a interpretat noțiunea de „publicitate pentru medicamente” utilizată în art. 86 alin. (1) din Directiva 2001/83, despre care a arătat că este o noțiune autonomă a dreptului Uniunii.

În ciuda referirilor din alte articole ale directivei la „publicitatea pentru un medicament”, la singular, Curtea, recurgând la interpretarea literală, sistematică și teleologică a dispozițiilor pertinente, a conchis că noțiunea de „publicitate pentru medicamente” utilizată de directivă acoperă orice formă de informare la domiciliu, prin contact direct, prin activități de prospectare sau de stimulare destinate să promoveze prescrierea, eliberarea, vânzarea sau consumul unui *medicament determinat sau al unor medicamente nedeterminate*. Finalitatea urmărită de directivă este protejarea sănătății publice, iar publicitatea pentru medicamente poate dăuna acesteia.

De asemenea, Curtea a plasat fiecare dintre cele două cauze anterioare în contextul lor factual diferit de cel al cauzei Euroaptieka și a tranșat în mod explicit că, în ciuda referirii la „anumite medicamente” în cele două hotărâri anterioare, domeniul de aplicare al Directivei 2001/83 nu este limitat numai la publicitatea pentru un medicament determinat.

Curtea a răspuns instanței de trimitere în sensul că dreptul Uniunii nu se opune unei reglementări naționale care interzice publicitatea pentru medicamente determinate sau nedeterminate, publicitate bazată pe considerente legate de prețul redus al acestora, de vânzarea lor promoțională, împreună eventual cu alte medicamente sau chiar împreună cu alte produse.

⁴ Directiva 2001/83/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 6 noiembrie 2001 de instituire a unui cod comunitar cu privire la medicamentele de uz uman (JO 2001, L 311, p. 67, ediție specială, 13/vol. 33, p. 3), astfel cum a fost modificată prin Directiva 2004/27/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 31 martie 2004 (JO 2004, L 136, p. 34, ediție specială, 13/vol. 44, p. 116).

⁵ Directiva 2000/31/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 8 iunie 2000 privind anumite aspecte juridice ale serviciilor societății informaționale, în special ale comerțului electronic, pe piața internă (directiva privind comerțul electronic) (JO 2000, L 178, p. 1, ediție specială, 13/vol. 29, p. 257).

⁶ Hotărârile din 1 octombrie 2020, A (Publicitate și vânzare de medicamente online) (C-649/18, EU:C:2020:764) și din 15 iulie 2021, DocMorris (C-190/20, EU:C:2021:609).

1.4. Hotărârea din 30 aprilie 2024, **La Quadrature du Net e.a.** (C-470/21)

O altă cauză al cărei parcurs procedural este oarecum asemănător cu cel al cauzei anterioare, în sensul că, după o primă atribuire în favoarea Marii Camere, s-a considerat necesară reatribuirea cauzei Plenului Curții, este cauza La Quadrature du Net. Totuși, spre deosebire de cauza Eurooptieka, aici nu este vorba de un reviriment jurisprudencial, ci de o dezvoltare a jurisprudenței și de o articulare a unor hotărâri anterioare pronunțate în Marea Cameră în materia conservării și a accesului diferitelor autorități la date personale.

Cauza privește operele protejate de un drept de autor sau de un drept conex și măsura în care normele adoptate în vederea protejării acestor drepturi aduc atingere drepturilor fundamentale astfel cum sunt garantate de dreptul Uniunii. Astfel, printr-un decret a cărui anulare a fost solicitată în fața Consiliului de Stat din Franța de către mai multe asociații reprezentând furnizorii de acces internet, s-a instituit un mecanism de sancționare a încălcărilor dreptului de autor și conexe, care implică două operațiuni de prelucrare a datelor cu caracter personal.

Prima constă în colectarea de către organisme care reprezintă autorii a adreselor IP care par să fi fost utilizate pentru săvârșirea unor infracțiuni prin care se aduce atingere drepturilor de autor și a drepturilor conexe, precum și în punerea acestor date la dispoziția unei autorități administrative independente – Înalta Autoritate pentru Difuzarea Operelor și Protecția Drepturilor pe Internet (Hadopi).

Cea de-a doua permite stabilirea de către furnizorii de acces la internet, la cererea Hadopi, a corespondenței între adresa IP și datele de identitate civilă ale titularului acestei adrese.

Identificarea persoanelor responsabile de încălcarea unor drepturi de autor și drepturi conexe conduce la aplicarea așa-numitului mecanism de „răspuns gradual” în vederea sancționării acestora, care pornește de la o simplă recomandare adresată respectivei persoane până la posibilitatea sesizării procurorului Republicii în vederea începerii urmăririi penale.

Curtea a analizat, prin prisma jurisprudenței sale anterioare, patru aspecte legate de: (i) conservarea datelor, (ii) accesul la aceste date, (iii) controlul prealabil accesului, precum și (iv) instituirea unor garanții care să limiteze riscul abuzurilor.

Referitor la conservarea datelor, Curtea a constatat că o păstrare generalizată și nediferențiată de adrese IP nu constituie neapărat o ingerință gravă în drepturile fundamentale (art. 7, 8 și 11 din Cartă). O astfel de conservare este autorizată atunci când reglementarea națională garantează modalități de păstrare care permit o separare ermetică a diferitelor categorii de date cu caracter personal și care exclude astfel riscul de a se putea proceda la trasabilitatea vieții private a persoanei vizate.

În ceea ce privește accesul la datele astfel conservate, Curtea a precizat că dreptul Uniunii nu se opune unei reglementări naționale care permite unei autorități publice, precum Hadopi, să aibă acces la datele de identitate civilă corespunzătoare adresei IP colectate în prealabil, în scopul exclusiv de a identifica persoana bănuită de săvârșirea unei infracțiuni. Statele membre trebuie totuși să se asigure că agenților care au efectiv acces la aceste date le este interzis să divulge informații cu privire la conținutul fișierelor consultate, să opereze o trasabilitate a parcursului de navigare plecând de la adresa IP și să utilizeze aceste adrese în alte scopuri în afara identificării persoanei în cauză.

Referitor la exigența unui control prealabil accesului, exercitat de către o instanță sau o autoritate administrativă independentă, acesta nu se impune în situația unei ingerințe în exercițiul drepturilor fundamentale care nu poate fi calificată ca fiind gravă. În principiu, accesul la datele personale exercitat doar pentru identificarea utilizatorului vizat nu poate fi considerat o ingerință gravă, astfel că nu este supus controlului. În schimb, în situația în care accesul poate devoala date care, cumulate, permit identificarea unor aspecte ce țin de viața privată, existența unui astfel de control se impune. Mai mult decât atât, acest control nu poate fi automatizat, ci presupune intervenția unei persoane fizice pentru că implică o punere în balanță a intereselor protejate.

În final, Curtea a adăugat că prelucrarea datelor personale efectuată de o autoritate publică cum este Hadopi trebuie să respecte anumite garanții, motiv pentru care se impune ca, la intervale regulate, sistemul de prelucrare a datelor să facă obiectul unui control exercitat de un organism independent față de autoritatea publică.

2. Curtea de Justiție ca instanță de recurs

2.1. Hotărârea din 5 martie 2024, **Kočner/Europol** (C-755/21 P, EU:C:2024:202)

În cursul lunii februarie 2018, a avut loc în Slovacia asasinarea unui jurnalist și a logodnicei sale. În cadrul unei anchete efectuate de autoritățile slovace, Europol, la cererea Agenției Naționale de Combatere a Criminalității din Slovacia, a sprijinit aceste autorități prin extragerea datelor stocate, pe de o parte, pe două telefoane mobile care ar fi aparținut lui Marián Kočner și care i-au fost predate de această Agenție și, pe de altă parte, pe un suport de stocare USB. Ulterior, autoritățile penale slovace au utilizat informațiile conținute în telefoanele mobile în cauză în cadrul unei proceduri penale inițiate împotriva recurentului.

În cursul anchetei, mai multe articole de presă și un site de internet au menționat date provenite din aceste telefoane, mai precis au publicat transcrierea unor comunicații cu caracter intim dintre recurent și prietena sa.

Marián Kočner a sesizat Tribunalul UE cu o acțiune în răspundere extracontractuală a Uniunii, solicitând obligarea Europol la plata sumei de 50.000 euro pentru prejudiciul moral suferit ca urmare a atingerilor aduse vieții private. În susținerea acțiunii sale, recurentul a invocat art. 50 alin. (1) din Regulamentul 2016/794 privind Europol⁷.

Tribunalul a respins acțiunea, fundamentându-și hotărârea pe o interpretare a acestei dispoziții, care condiționa răspunderea Europol de dovada faptului că scurgerea de informații avusese la bază o prelucrarea ilegală a datelor din partea acestei agenții. Tribunalul a considerat că recurentul nu a făcut dovada, conform art. 340 TFUE, a existenței unei legături de cauzalitate între prejudiciul pretins și un eventual comportament al Europol și nu a demonstrat că divulgarea datelor conținute în telefoanele mobile în cauză sau a transcrierilor conversațiilor dintre recurent și prietena sa era imputabilă Europol.

Această interpretare a fost infirmată de către Curte cu ocazia soluționării recursului formulat de reclamant împotriva hotărârii Tribunalului și, date fiind noutatea problemei de drept vizate și caracterul sensibil al speței, cauza a fost judecată în Mare Cameră.

Problema de drept inedită a purtat asupra naturii și a condițiilor de angajare a răspunderii Europol și a statelor membre pentru prejudiciul creat prin prelucrarea nelegală a datelor cu caracter personal, în condițiile în care considerentul 57 din regulamentul Europol califică această răspundere ca fiind solidară, iar art. 50 din același regulament lăsa loc interpretării, limitându-se la a institui o obligație de despăgubire fie în sarcina Europol, fie în sarcina statului membru unde s-a produs evenimentul care a generat prejudiciul.

Curtea a constatat că legiuitorul Uniunii a instituit un regim al răspunderii solidare, cel puțin într-o primă etapă, între Europol și statul membru respectiv. Aceasta, pentru a asigura o protecție completă a persoanei vătămate de o prelucrare ilegală a datelor tocmai în situația în care persoana vătămată nu ar putea stabili dacă prejudiciul său este imputabil acțiunii Europol sau celei a unui stat membru cu care aceasta a cooperat. Dacă i s-ar cere acestei persoane să stabilească cui îi este imputabil prejudiciul respectiv, s-ar lipsi de efect util art. 50 alin. (1) din Regulament.

Abia într-o a doua etapă a mecanismului răspunderii prevăzut la art. 50 alin. (2) din Regulamentul 2016/794 poate interveni stabilirea „răspunderii finale” a Europol și/sau a statului membru în cauză în ceea ce privește despăgubirile acordate unei persoane fizice. Astfel, orice litigiu între Europol și statele membre în această privință va fi înaintat consiliului de administrație al Europol, competent pentru a stabili cărei entități revine răspunderea finală pentru comportamentul nelegal aflat la originea prejudiciului sau chiar partea de răspundere ce revine fiecăreia dintre entități, în cazul unui concurs de comportamente nelegale. Deciziile consiliului pot fi atacate la CJUE în conformitate cu art. 263 TFUE.

⁷ Regulamentul (UE) 2016/794 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 mai 2016 privind Agenția Uniunii Europene pentru Cooperare în Materie de Aplicare a Legii (Europol) și de înlocuire și de abrogare a Deciziilor 2009/371/JAI, 2009/934/JAI, 2009/935/JAI, 2009/936/JAI și 2009/968/JAI ale Consiliului (JO 2016, L 135, p. 53).

În consecință, Curtea a considerat că, pentru a fi despăgubită, este suficient ca persoană vătămată să demonstreze că a avut loc o prelucrare ilegală a datelor care i-a cauzat un prejudiciu, cu ocazia unei cooperări între Europol și statul membru în cauză, în temeiul Regulamentului 2016/794, fără a fi necesar ca ea să stabilească și căreia dintre aceste două entități îi este imputabilă prelucrarea ilegală.

Astfel, Curtea a considerat că interpretarea contrară la care ajunsese Tribunalul în hotărârea atacată este eronată în drept, motiv pentru care a anulat această hotărâre în aceste limite și, reținând cauza spre rejudecare, a obligat Europol la plata către recurent a sumei de 2000 de euro cu titlu de daune morale, stabilită în echitate.

2.2. Recursuri supuse procedurii de admitere în principiu

La data de 1 mai 2019, au intrat în vigoare modificările Statului Curții de Justiție a Uniunii Europene⁸ și ale Regulamentului de procedură al Curții de Justiție⁹.

Examinarea recursurilor formulate împotriva deciziilor Tribunalului referitoare la o decizie a unei camere de recurs independente a anumitor oficii sau agenții¹⁰ este în prezent condiționată de admiterea lor în principiu, care este la rândul său condiționată de existența unei chestiuni importante pe care o ridică recursul pentru unitatea, coerența sau dezvoltarea dreptului Uniunii.

Până în prezent¹¹, din 264 de ordonanțe pronunțate de Curte în baza acestui mecanism de filtraj în principiu a recursului doar cinci cereri au fost în sensul admiterii recursului în principiu¹².

Hotărârea din 27 februarie 2024, **EUIPO/The KaiKai Company Jaeger Wichmann** (C-382/21 P, EU:C:2024:172)

Cauza **KaiKai** constituie prima cauză în care o cerere de admitere în principiu a recursului a fost admisă de Curte prin ordonanța din data de 10 decembrie 2021.

Compania KaiKai solicitase EIPO înregistrarea a 12 desene sau modele industriale comunitare, revendicând un drept de prioritate întemeiat pe o cerere internațională de brevet în temeiul Tratatului de cooperare în domeniul brevetelor (TCB).

EIPO a admis cererea de înregistrare, dar a refuzat dreptul de prioritate, pentru motivul că data depunerii cererii internaționale anterioare preceda cu mai mult de șase luni data depunerii cererii de înregistrare. Potrivit EIPO, deși o cerere internațională depusă în temeiul TCB putea în principiu să fundamenteze un drept de prioritate, revendicarea unui astfel de drept de prioritate era, de asemenea, supusă unui termen de 6 luni, care nu fusese respectat în speță.

Tribunalul a anulat decizia EIPO, considerând că art. 41 alin. (1) din Regulamentul nr. 6/2002 privind desenele și modelele industriale¹³, care reglementează dreptul de prioritate, conține o lacună, întrucât nu stabilește termenul pentru revendicarea priorității unei „cereri internaționale de brevet” în cadrul unei cereri ulterioare de desen sau model industrial.

⁸ Art. 54a.

⁹ Art. 170a și 170b.

¹⁰ Oficiul Uniunii Europene pentru Proprietate Intelectuală, Oficiul Comunitar pentru Soiuri și Plante, Agenția Europeană pentru Produse Chimice și Agenția Uniunii Europene pentru Siguranța Aviației.

¹¹ Verificare efectuată la data de 30 aprilie 2024.

¹² La data de 30 noiembrie 2022, Curtea de Justiție a prezentat legiuitorului Uniunii o nouă cerere de modificare a Statutului Curții în contextul creșterii constante a contenciosului Curții și a necesității de a respecta exigența termenului rezonabil. Această reformă, care se află în curs, urmărește transferul către Tribunal al competenței de a judeca trimiteri preliminare în domenii specifice și extinderea mecanismului de admitere în principiu la recursurile formulate împotriva hotărârilor sau a ordonanțelor Tribunalului referitoare la decizii ale oficiilor sau agențiilor Uniunii, în afara celor deja menționate cu ocazia modificării anterioare, precum și la recursurile împotriva deciziilor Tribunalului pronunțate în temeiul unor clauze compromisorii.

¹³ Regulamentul (CE) nr. 6/2002 al Consiliului din 12 decembrie 2001 privind desenele sau modelele industriale comunitare (JO 2002, L 3, p. 1, ediție specială, 13/vol. 33, p. 70).

Tribunalul a considerat că această lacună trebuie acoperită prin aplicarea unor dispoziții cu aceeași finalitate din Convenția de la Paris pentru protecția proprietății industriale¹⁴, și anume cea potrivit căreia termenul de prioritate pentru brevete de invenție și modele de utilitate este de 12 luni.

Sesizată cu recursul formulat de EUIPO, Curtea a constatat că acesta este admisibil în principiu, întrucât ridică o problemă de drept importantă pentru unitatea, coerența și dezvoltarea dreptului Uniunii, și anume dacă o eventuală lacună legislativă într-un act de drept al Uniunii poate fi acoperită de aplicarea directă a unei dispoziții de drept internațional care nu îndeplinește condițiile impuse de jurisprudența Curții pentru a produce efect direct.

Examinând apoi pe fond recursul, Curtea a analizat raporturile dintre Convenția de la Paris și Regulamentul nr. 6/2002 și a constatat că dispozițiile reținute de Tribunal din această Convenție, care prevedeau un termen de prioritate de 12 luni, nu au efect direct și nu pot crea drepturi pentru particulari de care aceștia se pot prevala în mod direct în dreptul Uniunii. Prin urmare, dreptul de prioritate pentru a depune o cerere de desen sau model industrial comunitar este și rămâne reglementat de Regulamentul nr. 6/2002.

Este adevărat că, în măsura în care dispozițiile Convenției de la Paris privind termenele de prioritate sunt încorporate în Acordul TRIPS¹⁵, care este obligatoriu pentru statele Uniunii, normele Regulamentului nr. 6/2002 trebuie interpretate în conformitate cu dispozițiile Acordului și implicit ale Convenției. Numai că Tribunalul a depășit limitele unei astfel de interpretări conforme, procedând, în realitate, la o aplicare directă a dispozițiilor relevante din Convenția de la Paris.

Interpretând art. 41 alin. (1) din Regulamentul nr. 6/2002, Curtea a constatat că acesta prevede în mod exhaustiv situațiile ce pot constitui temei al unui drept de prioritate în favoarea unei cereri de înregistrare a unui desen sau model industrial comunitar ulterior¹⁶, și anume fie o cerere de înregistrare a unui desen sau model industrial, fie o cerere de înregistrare a unui model de utilitate, și aceasta doar în termen de 6 luni de la data depunerii cererii anterioare.

Prin urmare, împrejurarea că această dispoziție nu stabilește termenul în care poate fi revendicat dreptul de prioritate întemeiat pe o cerere de înregistrare a unui brevet nu este o lacună, ci consecința faptului că dispoziția respectivă nu permite ca un astfel de drept să fie întemeiat pe această categorie de cereri anterioare.

În consecință, Curtea a anulat hotărârea Tribunalului și, reținând cauza spre rejudecare, a respins acțiunea formulată de KaiKai împotriva deciziei EUIPO, prin care i se refuzase dreptul de prioritate.

3. Acțiuni directe

Hotărârea din 9 aprilie 2024, **Comisia/Consiliul (Semnarea acordurilor internaționale) (C-551/21, EU:C:2024:281)**

În cursul anului 2015, Consiliul Uniunii Europene a adoptat o decizie de autorizare a Comisiei pentru deschiderea, în numele Uniunii, a negocierilor cu Republica Gaboneză în vederea înnoirii a unui protocol de aplicare a acordului de parteneriat în domeniul pescuitului între UE și această țară.

¹⁴ Convenția de la Paris pentru protecția proprietății industriale a fost semnată la Paris, la 20 martie 1883, revizuită ultima dată la Stockholm, la 14 iulie 1967 și modificată la 28 septembrie 1979 (Recueil des traités des Nations Unies, vol. 828, nr. 11851, p. 305). Toate statele membre ale Uniunii Europene sunt părți la această convenție.

¹⁵ Acordul privind aspectele legate de comerț ale drepturilor de proprietate intelectuală constituie anexa 1 C la Acordul de instituire a Organizației Mondiale a Comerțului (OMC), care a fost semnat la Marrakech la 15 aprilie 1994 și aprobat prin Decizia 94/800/CE a Consiliului din 22 decembrie 1994 privind încheierea, în numele Comunității Europene, referitor la domeniile de competență sa, a acordurilor obținute în cadrul negocierilor comerciale multilaterale din Runda Uruguay (1986-1994) (JO 1994, L 336, p. 1, ediție specială, 11/vol. 10, p. 228). Sunt părți la Acordul TRIPS membrii OMC, printre care se numără toate statele membre ale Uniunii Europene, precum și Uniunea Europeană însăși.

¹⁶ Potrivit hotărârii Curții, rezultă în mod neechivoc din formularea art. 41 alin. (1) că, în temeiul acestei dispoziții, numai două categorii de cereri anterioare – și anume, pe de o parte, o cerere de înregistrare a unui desen sau model industrial și, pe de altă parte, o cerere de înregistrare a unui model de utilitate – pot constitui temeiul unui drept de prioritate în favoarea unei cereri de înregistrare a unui desen sau model industrial comunitar ulterior, iar aceasta numai în termen de 6 luni de la data depunerii cererii anterioare vizate.

În urma negocierilor, respectivul protocol a fost parafat, urmând a fi semnat. Potrivit Comisiei, îi revenea acesteia rolul de a desemna persoana care va semna protocolul. Cu toate acestea, Consiliul a decis că desemnarea respectivei persoane revine Președintelui Consiliului, protocolul fiind în cele din urmă semnat de reprezentantul permanent al Republicii Portugheze pe lângă UE, Portugalia fiind statul care exercita în respectiva perioadă președinția prin rotație a Consiliului.

Nemulțumită, Comisia a înregistrat pe rolul Curții o acțiune în anularea articolului din decizia Consiliului prin care se desemna persoana semnatară a respectivului acord, susținând că art. 17 alin. (1) TUE îi conferă prerogativa de a îndeplini singură reprezentarea externă a Uniunii în chestiunile care nu se referă la politica externă și de securitate comună (PE, SC).

Curtea a dat dreptate Comisiei. Mai întâi, a reamintit că tratatele au instituit un sistem de repartizare a competențelor între instituțiile Uniunii, care atribuie fiecăreia dintre ele propria misiune, potrivit principiului echilibrului instituțional. Conform acestei repartizări, este de competența Consiliului să autorizeze semnarea unui acord internațional în numele Uniunii. Această decizie de autorizare nu include însă actul ulterior care constată în însăși semnarea acestui acord. Dimpotrivă, revine Comisiei, competentă în asigurarea reprezentării externe a Uniunii, sarcina să adopte orice acțiune care, în urma deciziei Consiliului de autorizare a semnării unui acord internațional, garantează că această semnătură este aplicată.

Curtea a constatat că această interpretare este conformă cu dreptul internațional cutumiar, astfel cum a fost codificat în special în Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 23 mai 1969, potrivit căruia persoana care îndeplinește actul de semnare trebuie considerată ca reprezentând statul sau organizația internațională din partea căruia semnează.

Prin urmare, Curtea a stabilit că aplicarea de către o persoană a semnăturii sale pe un acord internațional în numele Uniunii ține și din perspectiva dreptului cutumiar internațional de „reprezentarea” acesteia din urmă și relevă, în consecință, de competențele recunoscute Comisiei.

Acțiunea Comisiei a fost astfel admisă, articolul prin care a fost desemnat reprezentantul permanent al Republicii Portugheze pe lângă UE ca persoană împuternicită să semneze protocolul a fost anulat, însă pentru a prezerva securitatea juridică s-a constatat că efectele acestui articol sunt irevocabile.

Concluzii

Uniunea Europeană are personalitate juridică și dispune de o ordine juridică proprie, integrată în sistemele juridice ale statelor membre și întemeiată pe principiul supremației dreptului UE și pe efectul direct al acestuia în ordinea juridică internă a statelor membre.

Ordinea juridică a Uniunii ar fi de neconceput fără un sistem jurisdicțional propriu care este actualmente alcătuit din Tribunalul UE și din Curtea de Justiție¹⁷.

Curtea de Justiție joacă, la nivelul UE, rolul unei instanțe supreme, fiind instanța de control judiciar care judecă în ultim grad litigiile date în competența în primă instanță Tribunalului.

În același timp, Curtea de Justiție asumă un rol de instanță constituțională, interpretând și analizând validitatea actelor de dreptul UE, prin hotărâri cu efect obligatoriu și *erga omnes* la nivelul întregii Uniuni.

Cauzele soluționate de Curte sunt extrem de diverse, acoperind toate domeniile de drept și sunt uneori complexe, cu origini și implicații în mai multe domenii ale dreptului.

Așa cum am încercat să ilustrez prin hotărârile prezentate astăzi, pe lângă dreptul UE incident în fiecare cauză, pentru a se oferi un răspuns util instanțelor de trimitere în procedura preliminară, adesea trebuie cunoscut și înțeles dreptul național, chiar dacă nu intră în competența Curții interpretarea acestui drept. De asemenea, în soluționarea întrebărilor preliminare, dar și în celelalte tipuri de cauze, Convenția pentru protecția Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, precum și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului sunt uneori relevante, după cum sunt, de asemenea, relevante diverse norme de drept internațional public, fie el codificat sau cutumiar.

¹⁷ A existat și un Tribunal al Funcției Publice, care a fost desființat între timp, cauzele date în competența acestuia fiind preluate de TUE.

Opiniile exprimate în cadrul acestei prelegeri sunt ale autoarei și nu angajează Curtea de Justiție a Uniunii Europene.